

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫН ӨЛШЕМДЕУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Оқушылар ой өрісінің дамуын бағалау, танымдылық деңгейін анықтау -- педагогиканың өзекті мәселесі. Оқушылардың ойлау қабілетін күшейту, олардың танымдылық іс-әрекеттерін қалыптастыру механизмдерін зерттеуде проблемалық оқыту технологиясының маңызы үлкен. Оқушылардың танымдылық іс-әрекеттерінің қалыптасуын өлшеу және бағалауға біртекті жауап табылған жоқ. Бағалау дегеніміз – оқу жүйесінің сапалығын қорытындылау болып табылады. Объективті бағалау әрқашан өлшемдеу мөлшерінің нәтижесіне сүйенеді. Өлшемдеу жүйесінің бастапқы іс-әрекеті және күшті аспектерінің бірі өлшеу нәтижесін мөлшерлеу. Бағалау – бұл өлшем нәтижесінің жалпыламасы.

Біздің іс тәжірибеміз, зерттеу жұмыстарымыз мектеп оқушыларының танымдылық іс-әрекеттерін өлшемдеу жүйесіне мына компоненттерді жатқызуға болатындығын көрсетті: 1. Өлшем (танымдылық)объекті; 2. Танымдылықты өлшемдеу бірлігі немесе әдісі; 3. Танымдылық іс-әре-

кеттерін өлшеуді іске асыратын педагогикалық жүйе және өлшем нәтижелерін зерттейтін педагогикалық іс тәжірибе; 4. Мөлшерлеудің статистикалық өңделуі(есебі).

Теория және оқыту практикасында оқушылардың танымдылық іс-әрекеттерін мөлшерлеуде біз екі бағытта жұмыс жүргізудеміз: 1) оқу элементтерін талдау арқылы оқу материалын бөлшектеу; 2) оқушылар ой өрісін дамыту кезеңдеріне сәйкес оқу элементтерін құрастыруды өлшемдеу. Бірінші бағытта білімдерді төрт сатыға(білім-танысу, білім-есте сақтау, білім-дағды, білім-шығармашылық) бөліп, олардың әрқайсысына сәйкес келетін оқу элементтерін бөлшектеу арқылы оқушылардың танымдылық іс-әрекеттерін қалыптастыруды мөлшерлеу жұмыстарын жүргізу керектігін сезіндік. Ол үшін өлшем бірлігі орнына оқу материалының байымдаулығын, логикалық тұжырымын, оқыту элементтерінің түйірін, шешу әдістерінің санын қарастырдық. Екінші бағытта өлшем бірлігін «операциялармен»

ерекшелендіріп көрсетуді мақсат еттік. Зерттеу бағдарламасына замандық дидактиканың негізгі талаптары кіргізілді. Осы бағдарламаға сәйкес замандық сабақтарда оқушылардың танымдық іс-әрекеттерінің қалыптасуы жүйесін жалпылай зерттеу оқытушылармен сұхбат, олардың сабақ жоспарларымен, жұмыс тәжірибесімен танысу, анкета сұрауларын жүргізу, мектеп басшыларымен сұхбат, мектеп құжаттарын үйрену, оқытушылар сабақтарын талдау, халық тәлімі бөлімі қызметкерлерімен сұхбат әдістері пайдаланылды.

Бірнеше жылдар бойында біз оқытушылар іс-әрекеттерін белгілейтін 180 сабақтың талдау баяндамасын жинадық. Баяндамалар талдау оқушылардың сабаққа белсенділігі өте төмен екендігін көрсетті. Яғни, олар сабақ жүйесінде енжар болды (жанындағы оқушылармен сөйлесіп отырады, кітапты ашады, терезеге қарап қиялдайды тағы басқалар). Бұл жағдай барлық сабақтарда да кездесті. Ашықтан-ашық енжарлық бүтін сабақтың 20-21%-ын, ең көбімен 60%-ында (кейбір жағдайларда 80-90%) жалғасты. Ұл және қыз балаларды салыстырғанда, көбірек ұл балалар сабақта пассив қатынасты, бұл жағдай сыныптан-сыныпқа көшкен сайын оларда күшейгенін байқадық. Көбінесе, өтілген тақырыптарды пысықтау және қайталау кезеңдерінде сабақтан жалығу күшейді. Білімі саяз оқушылардың сабаққа көңілсіздігі орта және үздік оқушыларға қарағанда бірнеше есе артық еді. Оның үстіне нашар оқитын оқушылар өз мүмкіндіктерінен толық пайдаланбайды екен. Алынған мәліметтер талдауы негізінде оқушылардың танымдық іс-әрекеттерінің қалыптасуымен сабақта пайдаланылатын құралдар мен оқыту әдістері ортасындағы заңды байланыс анықталды. Оқушылар енжар болған сабақтарда оқыту әдістері бір түрлі болды. Оқыту тар мағынада тындауға бейімделген болып, өзіндік жұмыстарға орташа 7-10 минут ажыратылды. Мұндай жағдайдың пайда болуының бірнеше себептері бар. Олардан ең бірінші көзге түскендері – оқытушыларға оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыру мазмұны мен маңыздылығы жеткілікті таныстырылмағандығында екен.

Зерттеу жұмысының негізгі әдістерінің тағы бірі – анкеталау әдісі. 280 оқытушылар анкета сұрауына қатысты. Оқытушылардан оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыруды ұйымдастыру барысындағы мүмкіндіктері тура-

лы мәліметтерді жинақтау мақсатында, олардан қойылған сұрауларға толық және дұрыс жауап беру талап етілді.

78% оқытушылар оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін қалыптастырудың жақсы әдісі деп өзіндік жұмыстарды айтты. Сонысы қызық, оқытушылардың барлық жауаптарында олар оқушыларды жаңа білім алуға дайындау сатысында өзіндік жұмыстан пайдаланбайтындықтарын білдірген. 15% оқытушылар өзіндік жұмысты белсендіру құралы есебінде білімді қабылдау, 96% оқытушы болса оны қолдану сатыларында пайдаланатындықтары мәлім болды. Осылай, оқытушылар білімді пысықтаудың соңғы сатыларында ғана осы құралды қолдану мүмкін деп есептейді екен.

Екіншіден, оқытушылардың 86%-ы проблемалық жандасу технологиясының маңыздылығын түсінбейтіндігі анықталды. Проблемалық жағдайға білім алу белсенділігін күшейтуші құрал есебінде қарап, біз мәселені тікелей формада қоймадық. Тек қана проблемалық тәлім элементін практикада анық мысалдарда дәріптеуді сұраған едік.

Үшіншіден, оқушыларды білім алуға қызықтыруды қалыптастыру туралы қойылған сұрауға оқытушылар үлкен қиыншылықпен жауап берді. Олардың 35%-ы бұл сұрауға жауап бере алмады. Тек қана 10% жауаптарда оқытушылар тәлім жүйесінде оқушылардың жұмыстарын жоспарлау және орындау, 7% жауапта өз-өзін бақылау біліктілігін қалыптастыруға үйрететіндіктерін айтқан.

Төртіншіден, көпшілік оқытушылар білімдерді белсенді игерудегі қиыншылықтарды оқулықтардың жетіспеушілігінен (40%), олардың салмағы көптігінен (72%), тәлім жүйесінің әдістемелік тарапынан тәлімделмегенінен (65%) деп түсіндіреді.

Міне осылай, оқытушылардың жауаптары бойынша, білімдерді белсенді игерудегі қиыншылықтар көбірек объектив себептер (оқулық, дидактикалық материалдар, оқу-әдістемелік әдебиеттер, техникалық құралдар, компьютерлердің жетіспейтіндігі) мен байланыстылығын көрсетті. Бірақ, көпшілік оқытушылардың оқушыларға білімдерді белсенді игертудің маңызын түсінбеулеріне себеп – осы іс-әрекеттерді ұйымдастырудың тиісті әдіс және құралдары туралы оларда білімдердің жеткілікті еместігінде екен. Сонымен,

тәжірибе-сынақ нәтижелері төмендегі қорытындыларды шығару мүмкіндігін берді:

1. Оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыруда сапасы кем құралдардан пайдаланылғандығы өте үлкен кемшілік болып отыр.

2. Практикада негізінен түсіндіру – көрнекілік оқу түрінен пайдаланылады.

3. Өзіндік және жеке (дербес) тапсырмалар үшін машықтар таңдауға бір қалыпқа түсіп қалған жандасу да тәлім практикасындағы өрескел қателік есептелінеді. Мұндай машықтар негізінен репродуктив мазмұнда болады; шығармашылық мазмұнындағы есептер мен тапсырмалардан кездейсоқ пайдаланылады, олар оқу материалын логикалық тұрғыдан дұрыс және сапалы игеруді ұйымдастыруға кедергі жасайды.

4. Озат тәжірибені үйрену оқу материалын проблемалық тапсырмалар және есептермен байыту, оқу жүйесінде проблемалық-іздену тәлім технологияларынан кең пайдалану арқылы тиісті кемшіліктерді түзету мүмкіндіктерін көрсетеді.

Зерттеу проблемалық жандасу технологиясы арқылы оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыруды мөлшерлеу, ойын әдістері, өзіндік жұмыстардың маңыздылық көрсеткіштерін үйренуді талап етті. Біз бұл жерде мөлшерлеуді В. П. Беспалько әдісімен амалға асырдық. Оған

сәйкес бастапқы үлгерімділік коэффициенті енгізіледі:

$$K_{\alpha} = a / p,$$

мұнда $0 \leq K_{\alpha} \leq 1$ және $0 \leq a \leq p$.

Ол бағалаудың ескі шкаласымен салыстырылады. K_{α} -ны табу үлгерім сапасын өлшеу операциясы есептелінеді. Үлгерімділік коэффициенті арқылы тәлім жүйесінің сапалы аяқталғаны туралы тұжырым шығарылады.

Жүргізілген зерттеу жұмысымыз $K_{\alpha} \geq 0,7$ жағдайында тәлім жүйесі сапалы аяқталған деп есептеу мүмкіндігін, $K_{\alpha} < 0,7$ болғанда үлгерімділікте оқушылар кейінгі іс-әрекетінде көбірек қателіктерге жол қоятындығы және оны түзетуге мүмкіндіктері жетіспейтіндігін көрсетті.

ӘДЕБИЕТ

1. *Левенберг Л.Ш., Ибрагимов Р.* Активизация познавательной деятельности младших школьников. Ташкент: ФАН, 1991.

2. *Беспалько В.П.* Слагаемое педагогической технологии. М., 1989.

Резюме

Представлен системный анализ формирования и активизация познавательной деятельности учащихся. Основное внимание в работе уделено проблеме оценки знаний.

*Қ. А. Ясауи атындағы ХҚТУ ШИ,
Шымкент қ.*

Түскен 2.12.07ж.